

*(Укладач: заступник директора з навчальної роботи
Володарськ-Волинської гімназії Яковенко О.А.)*

2017

Ажурна пилка. Метод дозволяє учням працювати разом, щоб вивчити значну кількість інформації за короткий проміжок часу, а також заохочує учнів допомагати одне одному, «вчитися навчаючи». Під час роботи за допомогою методу «ажурна пилка» учні працюють у різних групах.

Акваріум. Клас ділиться на 2—4 групи. Одна група розміщується в центрі класу, утворивши внутрішнє коло. Учасники групи починають обговорювати запропоновану вчителем проблему. Всі інші учні мовчки спостерігають за обговоренням.

Алгоритм. Побудова повідомлень за алгоритмом. Метод навчає логічно мислити, структурувати матеріал і може застосовуватись для підбиття підсумків, узагальнення. Учитель подає учням алгоритм, за яким ті готують усне чи письмове повідомлення. Алгоритми пропонуються різні, наприклад: «причина - подія - наслідок», «навіщо? - хто? - що? - коли?», «причини - політичні, економічні», «наслідки - позитивні, негативні» та ін.

Аналогії. Метод ефективний під час роботи з поняттями й термінами. Учитель називає певне поняття, а учням необхідно знайти аналогічне серед раніше вивчених і обґрунтувати свій варіант відповіді.

Аукціон. Полягає в публічному «продажу з молотка» «простих» предметів. «Продаж» здійснюється за знаннями-відповідями, а «покупцем» вважається той, хто останнім дасть правильну відповідь. Предмети для продажу підбираються так, щоб запропонувати ланцюжок відповідей, де останній — найважчий. Урок вчить бачити явище, закономірності в навколишньому. Мета—повторити та зміцнити знання учнів із теми, конкретного курсу, навчального предмета, продемонструвати практичне застосування знань.

Асоціювання. Метод спонукає учнів думати вільно і відкрито на певну тему. Він націлений на стимулювання роздумів про взаємозалежність між окремими категоріями і може використовуватись на різних етапах уроку.

Учитель на дошці або ватмані записує ключове слово чи фразу. Учні проговорюють слова або словосполучення, що асоціюються із запропонованим (вони можуть бути суттєвими або несуттєвими). Шляхом колективного обговорення встановлюється ієрархія можливих зв'язків між окремими елементами.

Активне слухання. Доцільно використовувати під час фази побудови знань, якщо треба зосередити увагу учнів на осмисленні певного поняття. Учитель готує текст і підбирає питання до нього, зачитує текст учням кілька разів (кожен раз після поставленого запитання). Після кожного прослуховування учні дають усну відповідь на запитання. На кінцевому етапі застосування методу учні повинні виявити повне осмислення тексту чи окремих понять в ньому.

Багатомірна матриця (морфологічний аналіз) побудована на принципі системного аналізу: учням пропонується у процесі розробки нової ідеї скласти матрицю, де необхідно розкрити повний перелік ознак даної ідеї або задачі (характеристики, процеси, параметри, критерії тощо)

Бліцтурнір. Це конкурси. Вони проводяться на повторювально-узагальнюючих уроках, їх мета — розвиток усного мовлення, осмислення, розуміння матеріалу, швидкості реакції.

Бліц-інтерв'ю .Цей вид роботи використовується для перевірки знань, отриманих на попередніх уроках. Учні самостійно готують запитання, які будуть ставити під час «інтерв'ю». Найголовніша вимога—вони мають бути чіткі та лаконічні. Під час виконання цієї вправи школярі навчаються із фактів виділяти головні думки, на основі яких і будують запитання, що вимагають відповіді двома-трьома словами. До того ж розвивається взаємоповага і тактовне ставлення один до одного. Для проведення «інтерв'ю» колектив поділяється на «експертів» та «журналістів». «Експерти» займають місце в центрі, «журналісти» по черзі ставлять запитання.

Бортовий журнал (щоденник). Бортові журнали – це узагальнювальна назва сукупності письмових завдань, коли учні під час читання авторського тексту підручника чи документа занотовують свої міркування. Коли «бортовий журнал» застосовується в найпростішому варіанті, перед читанням (інколи перед викладом матеріалу вчителем) учні записують у зошиті відповіді на запитання «Що мені відомо з цієї теми?», а після ознайомлення з новим матеріалом – на питання «Що нового я дізнався з тексту?». ці записи слід оформлювати в таблицю.

Натрапивши в тексті на ключові моменти, учні занотовують їх у свій бортовий журнал. у процесі читання, під час пауз і зупинок, учні заповнюють графи бортового журналу, пов'язуючи тему, що вивчається, зі своїм баченням світу, з власним досвідом. Інколи корисно проводити подібну роботу колективно, разом з учнями, щоб продемонструвати всі процеси мислення відкрито, щоб потім учні могли користуватися цим досвідом. цікавим прийомом є «двосторонній щоденник».

Цей прийом дає можливість учням пов'язати зміст тексту підручника зі своїм особистим досвідом. двосторонні щоденники можуть

використовуватися під час читання тексту на уроці, але особливо продуктивною така робота є вдома, коли учні отримують завдання прочитати великий обсяг тексту.

Ліву колонку «бортового журналу» заповнюємо первинними знаннями, далі, у процесі читання, під час пауз і зупинок, учні заповнюють праву колонку, враховуючи отриману інформацію. На стадії рефлексії відбувається попереднє підведення підсумків: зіставлення двох частин бортового журналу, узагальнення інформації, її запис і підготовка до обговорення в класі. організація записів може мати індивідуальний характер, тобто кожен партнер веде записи в обох частинах таблиці самостійно, результати обговорюються в парі. далі настає новий цикл роботи з іншою частиною тексту.

Дуже важливою є підсумкова рефлексія, оскільки вона може стати виходом на нове завдання: дослідження, есе тощо. У лівій частині таблиці учні записують ті моменти з тексту, які справили на них найбільше враження, викликали якісь спогади, асоціації з епізодами з їх власного життя, збентежили їх, викликали протест або, навпаки, захват, здивування.

Справа вони мають подати коментар: що спонукало їх записати саме це положення. На стадії рефлексії учні можуть повертатися до роботи з «двосторонніми щоденниками». З їх допомогою стає можливим послідовний коментар тексту, учні отримують змогу ділитися зауваженнями, які вони зробили до кожної сторінки. учитель знайомить учнів з власними коментарями, якщо хоче привернути увагу учнів до тих епізодів у тексті, які не прозвучали під час обговорення.

«Тристоронні щоденники» мають третю графу – «листи до вчителя». цей прийом дає змогу працювати не лише з текстом, але й вести діалог з учителем з приводу прочитаного.

Зі зміною форми щоденника зміниться й функція прийому: він служитиме для вдумливішого «тривалого» читання. тут учні самі відповідають на свої питання після деякого часу. Зміст граф «щоденників» може бути врізно-манітнений на розсуд учителя (учнів).

Брейн-стромінг — див. **Мозковий штурм**.

Броунівський рух— дозволяє кожному учневі виступити у ролі вчителя, передаючи свої знання однокласникам. Використання «Броунівського руху» дає можливість багаторазового повторення одним учнем «своїї» частини навчального матеріалу, ознайомлення з іншими, систематизації і створення загальної картини теми.

Веббінг — «павутиння слів». Це метод побудови логічних структурованих зв'язків між явищами і подіями. Ґрунтується він на асоціативних і логічних елементах розумової діяльності школярів. Веббінг починається з ключового слова, навколо якого «нарощуються» інші терміни, що пов'язані з ним асоціативно або логічно.

Взаємоконтроль. Клас ділиться на групи по 3—5 осіб. Команди комплектуються за принципом добровільності, але в них обов'язково є «слабкі» та «сильні» учні. Школярі перевіряють один у одного виконання завдань. При цьому проявляються відповідальність, взаємодопомога, взаємовиручка.

Винахідництво. Уроки цього типу розвивають творчість учнів, їх уміння нестандартно мислити, знаходити нестандартні рішення задач. Вони пробуджують інтерес та смак до вдосконалення чогось, раціоналізаторства. На уроках цього типу протягом уроку вивчається нова тема. Можуть проводитися з допомогою опорних конспектів (логічного плану відповіді з допомогою символів).

Розбирається достатньо великий за обсягом і складали матеріал, який вимагає глибокої серйозної переробки. На уроках застосовується комплекс методів навчання, активний не тільки вчитель, але й учні.

Головне призначення таких уроків — формування знань та вмінь.

Вікторина — одна з ігрових форм проведення уроку, що полягає в змаганні учнів у відповідях на запропоновані запитання (підбираються так, щоб тему, яка вивчається, подати у цікавому пізнавальному плані). Учні можна поділити на команди або організувати індивідуальні виступи.

Вистава. Мета — поглиблення, розширення в учнів діапазону спеціальних знань, умінь та навичок спілкування, співробітництва в процесі підготовки та виконання ролей; перевтілювання, входження в образ, проникнення ідеями, закладеними автором у ролях. Ролі визначено змістом та характером твору. Це можуть бути персонажі з міфів та легенд, казок, епосу, літературних творів та ін. Оцінюється урок-вистава за якістю виконання ролей та досягнення поставленої мети.

Виставка. У навчальному кабінеті виставляється демонстраційне та лабораторне обладнання за темою, що вивчається, науково-популярна література, учнівські реферати, саморобні газети, наочні посібники, зроблені за минулі роки, комп'ютери з навчальними програмами, діа- та фонообладнання. Кожну частину виставки обслуговує учень-екскурсовод. Учні групами переходять від однієї експозиції до другої (наприклад, віддрукованої літератури до приладдя і далі — до рефератів), дивляться, слухають екскурсовода, ставлять запитання, виконують досліді. Наприкінці заняття учні пишуть відгук про виставку або рецензію за планом.

Гра. Гра — життєдайне джерело дитячого мислення, благородних почуттів та прагнень. Активізація пізнавальної активності та розвиток інтелектуального мислення — це ті проблеми, які вирішуються в процесі ігрового мислення, колективної радісної дії вчителя й учнів, у стані емоційної піднесеності. Перевірка знань на уроці, яка відбувається у формі гри, не нав'язується дітям. Гра висуває до дитини моральні вимоги, виховує почуття справедливості, чесності, відповідальності перед командою, розвиває доброзичливе ставлення один до одного.

Ігри можна використовувати як на певних етапах уроку, такі на окремому занятті. Тривалість гри може бути різною — це залежить від мети, якої хоче досягнути вчитель цією грою.

Гра-конференція — одна з ігрових форм проведення уроку, що імітує збори, нараду представників наукових організацій для обговорення й розв'язування певних питань.

Гра-подорож — ігрова форма проведення уроку, що полягає в змаганні учнів на швидкість проходження маршруту, подоланні перешкод та досягненні мети (перешкодами є різні запитання з теми чи розділу; продовжити рух за маршрутом можна лише після правильної відповіді на запропоновані запитання).

Гра «Доміно». Доміно складається з прямокутників, розділених на дві частини, схожих на кісточки доміно. На одній половині може бути написана частина формули, слова, значення, поняття. На другій половині решта формули, назва фізично! величини, слова, поняття, значення.

Грати в доміно можуть 2,3,4 учні. Прямокутники діляться між ними порівну. Починає гру той учень, у кого є прямокутник зі словом «Початок». На другій половині є запитання. Всі інші шукають серед своїх прямокутників правильну відповідь на запитання.

Коли покласти правильну відповідь до запитання, то на другій половині прямокутника висвітиться нове запитання і т. д. Грають діти доти, поки на останньому прямокутнику не буде написано слово «Кінець». *Гру* доцільно проводити в кінці теми для повторення вивченого матеріалу.

Гра рольова. Такі уроки імітують наукову, виробничу, соціальну діяльність людей. Моделюють різноманітні життєві і виробничі ситуації з метою вивчення нового матеріалу, його закріплення, розширення і обробка знань. До цього типу уроків відносяться уроки-вистави чи гри, коли вчитель організує театральну виставу (гру) і матеріал уроку подається у формі інсценівки, а кожен учень отримує певну роль. Такі уроки захоплюють своєю святковістю, атмосферою театру, можливістю проявити творчість.

Гра «Так-Ні». Цю гру доцільно застосовувати під час закріплення нового матеріалу.

Правила гри: уважно слухати голос викладача, запитання читаються тільки один раз, перепитування не дозволяється. Під час читання запитання необхідно запасати відповіді «так» чи «ні».

Гра «Світлофор». Викладач уголос висловлює 12 тверджень, частина з

яких містить помилки. Після кожного речення учні піднімають зелені (погоджуюся), червоні (не погоджуюся), жовті (можу доповнити) жетони. Учні, які підняли правильний жетон, ставлять собі 1 бал. За 12 набраних балів — оцінка «12».

Гронування. Метод можна використовувати для підбиття підсумків вивченої теми чи розділу. Він будується на утворенні цілої низки асоціацій (див. Асоціювання). Учитель посередині аркуша паперу чи на дошці записує історичну категорію — факт, подію, поняття, термін, по-стать, назву історико-географічного об'єкта. Учні пропонують асоціації з обраною темою — слова або фрази. У свою чергу, ці слова і фрази можуть поповнюватися новими асоціаціями, утворюючи своєрідне гроно. Коли всі ідеї записані на папері (дошці), встановлюються можливі зв'язки між окремими елементами. Використовуючи утворені асоціативні грона, школярі мають скласти речення або написати твір-мініатюру.

Для ефективного проведення гронування педагог повинен:

- * обрати цікаву для учнів тему і змодельовати зразок для класу;
- * запропонувати іншу тему, коли виявиться, що школярі недостатньо володіють матеріалом або він їм не зацікавив;
- * обговорити результати роботи всім класом з мотивацією кожної дії.

Гроно – графічний прийом систематизації матеріалу, коли наші думки вже не громадяться, а розташовуються як гроно – у певному порядку. Правила роботи дуже прості. малюємо модель сонячної системи: зірку, планети й їх супутники. у центрі «зірка» – це наша тема (вихідне поняття), навколо неї «планети» – великі смислові одиниці, які потрібно з'єднати прямою лінією із зіркою, у кожній планеті свої «супутники», у супутників – свої.

Громадські слухання. Такий урок проводиться як узагальнюючий з метою отримання інформації, на якій ґрунтуватимуться загони і інші рішення, що стосуються інтересів населення. Моделювання громадського слухання за допомогою імітаційної (стимуляційної) гри сприяє усвідомленню

учнями мети і порядку слухань, а також ролей і обов'язків членів державних органів, комітетів, комісій.

Два - чотири – всі разом. Продуктивним прийомом є й обговорення пропонуваного проблемного запитання в парах або з використанням прийому «2–4 – всі разом» (до 7–8 хв.). Використовуючи цей прийом, сформулюйте запитання та дайте учням 1–2 хвилини часу для продумування можливих відповідей або рішень індивідуально. Нехай вони запропонують і запишуть у зошитах по 3 відповіді. Далі об'єднайте учнів у пари і попросіть їх обговорити свої ідеї один з одним, висунувши у підсумку три спільні думки про шляхи розв'язання проблеми. Визначте час на висловлення кожного в парі та спільне обговорення (до 3 хв.). Попередьте, що пари обов'язково повинні досягти згоди (консенсусу) щодо відповіді або шляху розв'язання. Нарешті, об'єднайте пари в четвірки і попросіть обговорити заздалегідь узгоджені рішення поставленого завдання. Як і в парах, ухвалення трьох спільних відповідей щодо шляхів розв'язання є обов'язковим. Залежно від кількості учнів у класі, можна четвірки об'єднати у великі групи або перейти одразу до колективного обговорення проблеми.

Джинг-со дозволяє учням протягом короткого проміжку часу опрацювати великий обсяг навчального матеріалу. Клас ділиться на 3—5 груп, які назвемо «домашніми». Кожен учень повинен отримати порцію інформації для засвоєння, кожна група—свою. Завдання «домашніх» груп — опрацювати надану інформацію та опанувати нею на рівні, достатньому Для обміну цією інформацією з іншими.

Експертні групи, використовуючи кольорові позначки, вислуховують представників домашніх груп і аналізують матеріал у цілому, потім проводять експертну оцінку.

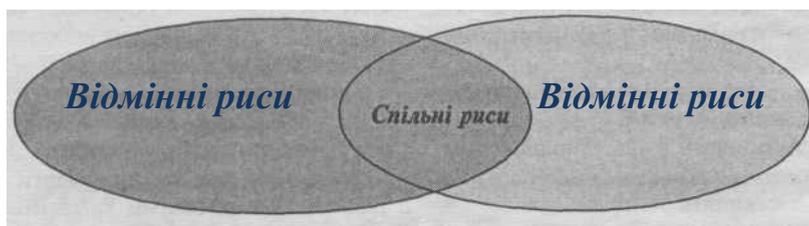
Після завершення роботи учням пропонується повернутися «додому» і поділитися інформацією, отриманою в «експертній» групі, з членами своєї «домашньої» групи.

Дебати — різновид дискусії. Дебати дають змогу продемонструвати знання, поділитися досвідом, ідеями. Використання цієї форми дискусії має на меті навчити учнів висловлювати свої погляди спокійно, у товариській атмосфері. Учасники дебатів повинні вміти подати аргументи «за» і «проти» обговорюваної ідеї, переконати опонентів у правильності своєї позиції за допомогою чіткої логіки. Час виступу кожного учасника під час дебатів обмежений та однаковий для усіх.

Демарш — особлива форма навчального заняття, яка базується на практичних діях, об'єднаних певним пізнавальним завданням і призначених для творчого самостійного виконання. Робота за цим методом передбачає: співробітництво, проблемне навчання, суб'єкт-суб'єктні відносини, впровадження дискусії. Основним завданням методу є перетворення навчання у постійний пошук. Змістом навчання є певні форми діяльності, які використовуються учнями під час розв'язання проблемних ситуацій та к обговорення в групі та класі. Тому визначений програмою матеріал подається як серія проблем.

Оптимальною є групова робота учнів, оскільки вона поєднує в собі індивідуальний пошук і обмін ідеями. Контроль з боку вчителя має непрямий характер. Всіляко заохочується само- і взаємоконтроль та самооцінка. Використовуючи метод демаршу, вчитель підбирає факти, що містять протиріччя (про історичні події, історичних діячів). Після аналізу документів учні самі формулюють проблему, за допомогою мозкового штурму визначають шляхи її вирішення. Залежно від кількості запропонованих варіантів формуються дослідницькі групи (вони досліджують причини, хід, наслідки історичних подій) та підводять підсумки.

Діаграма Венна — техніка графічного подання інформації, що виявляється при обговоренні двох ідей або текстів, між якими існують загальні та відмінні риси. Інформацію подано у вигляді двох або кількох кіл, які накладають одне на одне пропорційно до збігу/відмінностей, виявлених у процесі обговорення.

Застосування:

1. Учитель пропонує тему для обговорення, порівнюючи її з іншою, вже відомою учням.
2. Індивідуально, в парах або групах учні малюють кола і пишуть необхідний текст або слова.
3. Частина кіл, які збігаються, можна виділити штрихом або кольором. На них пишуть аспекти збігу.

Учні усно коментують усі випадки розбіжності в думках стосовно діаграми.

Дискусія—це широке публічне обговорення якогось спірного питання. Вона значною мірою впливає на розвиток критичного мислення, дає можливість визначити власну позицію, формує навички відстоювати свою думку, поглиблює знання з обговорюваної проблеми — і все це повністю відповідає завданням сучасної школи, використовується при обговоренні питань. Дискусія навчає учнів будувати аргументи, висловлювати думки з дискусійного питання у виразній і стислій формі, переконувати інших.

До дискусії учні готуються заздалегідь: ознайомлюються з етапами, підбирають матеріал, працюють з додатковою літературою.

Диспут. Слово латинського походження, що означає «міркую», «суперечу». Диспут — одна із форм урочної роботи з учнями, яка допомагає розвивати їх самостійність, логічне мислення, соціальну та моральну зрілість; формувати погляди та переконання особистості. Цей тип уроків означає і визнає важливість та доцільність обговорень. Це— полеміка, дебати. Головна цінність цих уроків полягає в тому, що в них формується діалектичне мислення. Це невимушена, жива розмова учнів, яка дозволяє висловити свою точку зору, власну думку, обґрунтувавши її, виробити вміння

сприймати доводи опонента, знаходячи слабкі місця, вміння ставити питання за фактичним матеріалом теми, активно перетворювати знання на переконання.

Діалог. Урок-діалог будується на основі таких *культурологічного* (вивчення художнього тексту за багатоманітністю його культурних рівнів, сприйняття та осмислення через книгу відносин «людина— світ»); *історичного* (розгляд просторово-часових характеристик творів в їх взаємозв'язку з сучасністю і поглядом в майбутнє); *гармонізації і діалогізації* навчання (встановлення між учнем і книжкою рівноправного обміну духовними цінностями).

Діалог Ривіна. «Діалог Ривіна» передбачає читання або вивчення тексту абзацами. Під абзацом слід розуміти частину тексту до 12 лінійок, яка має закінчену думку і зміст якої можна передати реченням (до 10 слів). Для вивчення абзацу рекомендується:

- знайдіть у тексті нові слова і словосполучення;
 - поясніть їх значення своїми словами чи прочитайте за текстом. За потреби користуйтеся додатковою літературою;
 - складіть речення з новими словами, переконайтеся, чи правильно їх зрозуміли;
 - знайдіть ключове (головне) слово чи словосполучення абзацу;
 - усно поясніть, чому ви вважаєте його ключовим;
 - складіть речення з ключовим словом, щоб передати ідею абзацу.
- Придумайте друге речення. Виберіть, на ваш погляд, краще;
- краще речення запишіть у зошит;
 - ключового слова в абзаці може не бути—тоді назвіть основні об'єкти (предмети, явища, персонажі, події), про які йдеться мова в цьому абзаці;
 - встановіть зв'язки, залежність між цими суб'єктами;
 - складіть речення, яке виражає суть абзацу; придумайте друге; тепер виберіть краще;

- підготуйте відповіді на питання, запропоновані вчителем, учнями;
- складіть запитання для товариша;
- пов'яжіть засвоєну інформацію з раніше вивченим чи прочитаним матеріалом.

Діалог Сократа. В рамках діалогу учні самостійно формулюють проблеми суспільного життя та пропонують альтернативні шляхи їх розв'язання.

Сократівський стиль характеризується використанням аналогії як способу виявлення суперечності в учнівських висловлюваннях. Однією з причин виникнення соціальних конфліктів є існування різних поглядів на те чи інше суспільне явище. Для того, щоб їх подолати, людям необхідно обмінюватися своїми думками і прагнути долати суперечки, займаючи певні позиції, в яких відображаються справедливість та людська гідність — дві фундаментальні цінності демократичного суспільства. З допомогою «діалогу Сократа» можна змусити учня перевірити логічність та послідовність своєї позиції і визначити сферу її застосування.

Ділова гра. Урок ділова-гра — це імітаційна модель навчальної діяльності учнів, що відтворюється в умовах, максимально наближених до дійсності. Мета ділової гри — поглибити та розширити діапазон знань учнів, формувати діловий стиль спілкування у практично-професійній діяльності.

Урок-ділова гра має види: урок-«еврика», прес-конференція, урок-змагання, урок-тур-нір, урок-спектакль, урок-КВК, урок-аукціон та ін.

Незалежно від різновидів уроку-ділової гри, їх об'єднують загальні вимоги: постановка теми, цілей, завдань гри; визначення оптимального змісту гри; розподіл ролей та визначення функціональних обов'язків учасників гри; забезпечення умов для проведення ділової гри; єдність взаємодії учнів у ході виконання ролей. Класичний варіант імітаційної гри включає такі *етапи*:

- підготовка;
- безпосередньо сама гра;

- аналіз та підведення підсумків гри.

За типом ділові ігри бувають «жорсткі» та «вільні». У «жорстких» іграх де термінується зміст, функції та обов'язки учнів-виконавців ролей. У «вільних» іграх визначаються лише основні напрями дій. Тут більшою мірою допускаєш;* самостійність і творчість у реалізації основної ідеї та змісту ділової гри.

Дидактичні ігри — це різновид пізнавальних, спеціально створених дорослими чи успадкованих від попередніх поколінь ігор, що використовуються в навчальному процесі під безпосереднім керівництвом педагога. До дидактичних ігор належать настільно-друковані, словесні ігри, загадки, шаради, ребуси, головоломки, ігри-забави, сюжетно-дидактичні та ділові ігри, їх головна особливість — наявність, крім ігрової (для вихованців), чітко визначеної дидактичної мети (для вчителя), регламентування ігрової діяльності спеціально визначеними правилами. Ігровий задум та ігрові дії допоможуть зберегти високу активність і самостійність дітей, наповнити навчання радісними, позитивними інтелектуальними емоціями.

Дослідження. Урок-дослідження — це така навчальна форма, в якій домінує дослідницький метод вивчення матеріалу. Використання цього типу уроку зумовлене потребами сучасного суспільства, яке ставить перед школою завдання виховати творчу особистість, розвинути творчі задатки дітей, намити їх мислити, здобувати знання самостійно й застосовувати їх на практиці. Дослідницький метод на уроках застосовується переважно в старших класах.

За - проти. Цей метод використовується для демонстрації різноманітних поглядів на проблему, що вивчається. Розглядаючи протилежні позиції з дискусійної проблеми, учні ознайомлюються з альтернативними поглядами, на практиці навчаються захищати свою власну позицію, вислуховують інших.

Займи позицію. Цей метод допомагає проводити дискусію зі спірної, суперечливої теми. Він дає можливість висловитися кожному учневі,

продемонструвати різні думки з теми, обґрунтувати свою позицію або перейти на іншу позицію в будь-який час.

Засідання експертної ради— див. Панельна дискусія.

Звіт творчий. Такий урок проводиться з метою повторення та узагальнення матеріалу, систематизації знань. На ньому учні показують та захищають свої творчі роботи. На огляд і захист можуть надавати проекти, моделі, стенди, малюнки, доповіді, експериментальні дослідження. Звіт повинен містити аргументацію вибору теми, виклад суттєвості роботи, узагальнення отриманих результатів з опорою на знання.

Зигзаг (пилка). Один із методів роботи в групах, доцільний під час завершення вивчення теми. Клас ділиться на декілька груп, кожній даються питання для вивчення. Учні з різних груп, які вивчають те саме питання, можуть радитися. Після закінчення часу, відведеного на вивчення питань, учні повертаються в групи й розповідають своє питання іншим членам групи. Після заслуховування виступу командира групи підбиваються підсумки.

Змагання як прийом введення в урок елементів гри засновані на груповій діяльності учнів. Бувають різними за змістом, структурою, формою організації, різною може бути їх роль в навчальному процесі

Ессе - Метод використовується як підсумок уроку, щоб школярі упорядкували свої думки, а педагог спланував наступне заняття.

Ессе — науково-популярний твір, написаний з метою розкрити якість поняття чи погляд, трактування теми; дослідницька праця.

Учитель ставить перед учнями два завдання.

1. Написати невеличке есе, присвячене факту, події, явищу, поняттю, терміну, що вивчалися в контексті теми.
2. Письмово поставити одне запитання до опрацьованої теми.

Еврика. Можливі та доцільні ролі: «експериментатори», тобто учні, які добре працюють з приладами, реактивами, обладнанням; «теоретики» — учні, які глибоко і вільно володіють теоретичним матеріалом; «калькулятори» — учні, які швидко та точно здійснюють різні розрахунки;

«експерти» — учні, які доповнюють, оцінюють та коригують процес і результати гри; «опоненти» — учні, які висувають нові ідеї, гіпотези на підтримку та на противагу тим, що розглядаються. Підсумки гри підводить вчитель.

Евристичні запитання (ключові питання). Урок нагадує, що будь-яку задачу необхідно розглядати з різних точок зору. До основних ключових евристичних питань відносяться: хто? (суб'єкт), що? (об'єкт), навіщо? (мета), коли? (час).

Екскурсія — одна з форм організації навчання учнів, особливо корисна на уроках природознавства, географії, біології. Такі уроки перш за все покликані показати учням можливості практичного застосування знань, отриманих при вивченні теми чи розділу. Учні в ході екскурсії збирають природний матеріал для виконання окремих завдань. Це форма організації занять на природі, на виробництвах. Мета уроків-екскурсій визначається реалізацією краєзнавчого принципу навчання, а також економічного і екологічного принципів. Вони відіграють велику роль в ознайомленні школярів із методами дослідження, в розвитку їх пізнавальної самостійності.

Інцидент уроку

Інцидент - це те, що сталося раптово, незаплановим чином і тому привернуло до себе особливу увагу, ставши предметом обговорення людей як свідків події

Життя в своєму постійному русі сповнено інцидентів. Їхня особливість полягає в абсолютній відсутності усвідомленої волі людини і присутності «волі обставин». Створюють інцидент обставини.

Навчити роз'язувати інциденти учнів, що опинились в цих обставинах основне завдання вчителя в умовах профільного навчання.

Ось як найкраще це зробити.

- КРОК ПЕРШИЙ-змалювати обставини,що сталися.

- КРОК ДРУГИЙ-оцінити те,що сталося, з погляду соціальних норм життя.Щоб не сталося ,воно завжди зайве в уроці, оскільки порушує робочій настрій і перебіг діяльності.

- КРОК ТРЕТІЙ-запропонувати учневі допомогу в розв'язанні його ситуації. Щойно прагнення виправити ситуацію народилися, можна запропонувати певну інструкцію,як краще виконувати дії. Дотого ж добре було б залучити до допомоги товаришів.

Педагог спрямовує думку дитини на розв'язання ситуації,але сам не змінює обставин –це роблять дити як суб'єкти свого життя.

Учитель не любить інцидентів. А діти отримують величезне задоволення від розгортання несподіваних подій, спримаючи інцидент як театральний спектакль. Про те, що сталося на уроці, діти згадують, переповідають батькам, друзям.

Кожний вдало розв'язаний інцидент - це відсотки в капітал успішної роботи вчителя. А для дітей - величезний життєвий досвід гуманного ставлення до людини, що опинилася в складній ситуації.

Індивідуальне самонавчання. Під час індивідуального самонавчання учні виконують ту або іншу самостійну роботу і складають письмове повідомлення про її результати.

Інтерактивний тренінг — це форма інтерактивного навчання, що дозволяє учасникам за короткий час не тільки засвоїти знання, набути нових навичок і змінити ставлення до певних стереотипів, що склалися, а й закласти основи нових підходів до розв'язання педагогічних ситуацій. Інтерактивний тренінг дозволяє використовувати досвід учасників, стимулює діалог між учасниками і викладачем (тренером), дає можливість критично аналізувати організаційні та системні причини труднощів, що виникають у навчально-виховній діяльності. Базується на основних принципах теорії навчання дорослих, сприяє залученню учасників та активізації процесу навчання.

Інтерактивне конспектування (інтерактивні нотатки, система «Поміч»). Метод навчає критично опрацьовувати та осмислювати письмовий навчальний матеріал; може використовуватись на різних етапах уроку.

Учитель пропонує учням для опрацювання письмову інформацію. В ході читання вони роблять олівцем умовні позначки на полях статті (документа, уривка тексту тощо). На перших порах використовується невелика кількість позначок. Наприклад, V — інформація відома; ! — інформація важлива (необхідна для запам'ятовування); ? — інформація потребує уточнення, доповнення, додаткового опрацювання.

Казка. Урок, на якому учні знайомляться з казками, легендами, міфами народів світу і пізнають культуру всього людства, вчать самостійно придумувати казки чи її частини, малюють казкових чи міфологічних героїв..

Картинна галерея. Учитель вивішує на дошці 4—5 картин (фотографій), які містять ознаки основного поняття або явища. Об'єднавши учнів у групи, він пропонує їх представникам через деякий час назвати ознаки поняття, що зображені на картинах. Після завершення роботи у групах представники називають одну ознаку (по черзі, не повторюючись). Наведені ознаки вчитель записує на дошці у стовпчик. Після цього відбираються три найбільш характерні ознаки, з якими відбуватиметься подальша робота.

Карусель. Цей варіант кооперативного навчання, при якому одночасно залучаються в роботу всі учасники навчального процесу. При цьому відбувається активне спілкування та обговорення проблеми між усіма учнями класу. Цю технологію варто застосовувати для:

- збирання інформації з будь-якої теми;
- інтенсивної перевірки обсягу та глибини знань;
- розвитку вміння аргументувати свою позицію.

Карусель передбачає:

- підбір аргументів кожним учасником на задану тему;
- вислуховування одним учнем достатньо великої кількості

однокласників;

- пошук нових аргументів, прикладів для підсилення власної позиції, результативності роботи групи.

Кластер. Прийом кластер чимось подібний до мозкового штурму «кульки», для його застосування потрібно до 5 хв. Він передбачає виокремлення смислових одиниць тексту й графічне оформлення їх у певному порядку у вигляді грона. Згадайте, що, роблячи якісь записи, замальовки на пам'ять, ми, часто інтуїтивно, розподіляємо їх особливим чином, компонуємо за категоріями. Кластери допомагають учням у ситуаціях, коли під час письмової роботи запас думок вичерпується. Система кластерів охоплює більшу кількість інформації, ніж ви б могли отримати за звичайної письмової роботи. Цей прийом може бути застосований на етапі виклику, коли ми систематизуємо інформацію ще до знайомства з основним джерелом (текстом) у вигляді питань або заголовків смислових блоків. Великий потенціал має цей прийом на етапі рефлексії: це виправлення хибних припущень у «попередніх кластерах», заповнення їх на основі нової інформації, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між окремими смисловими блоками (робота може бути індивідуальною, у групах; з усієї теми або з окремих смислових блоків). дуже важливим моментом є презентація «нових» кластерів. такі завдання сприяють не лише систематизації матеріалу, але й установленню причинно-наслідкових зв'язків між «гнонами».

Коло ідей. Дає можливість учням висловити свою точку зору; позицію; ідею, втягнутися в дискусію. При проведенні такого уроку необхідно вислухати кожного учня (або доповідача групи) по колу з однією підготовленою позицією (ідеєю, пропозицією). Усі відповіді слід «збирати» в колі по черзі до тих пір, поки вони не вичерпаються. Такий метод дозволяє кожній групі або окремій особі обмінятися результатами своєї роботи.

Коротше — ще коротше. Метод навчає лаконічно висловлювати свою думку, дає можливість ефективно опрацювати матеріал підручника.

Учитель пропонує учням прочитати чи прослухати цілісний уривок історичної інформації. Після цього вони повинні спробувати висловити основну думку уривка одним реченням, а потім — одним словом.

КВК. Мета—розвиток пізнавальних інтересів та мотивів, ерудиції, інтелекту учнів; здібностей швидко орієнтуватися у подіях, екстремальних ситуаціях. КВК можуть бути тематичними, проблемними, розрахованими на загальну ерудицію учасників гри. Як правило, клас (або класи) поділяються на команди, які поетапно в процесі гри виконують різні цільові навчальні завдання. Підсумки та оцінку гри здійснює журі.

Компаративний аналіз—це заняття, на якому домінуючим є компаративний шлях аналізу художньої літератури. Це новий методичний шлях, який ґрунтується на набутках давньої науки компаративістики, яка досліджує подібності й відмінності, зв'язки та впливи літератур різних країн світу. Компаративний метод, запропонований Теодором Бенфеєм (1809—1881), ґрунтується на теорії «запозичень». Його прибічники вивчають той чи інший сюжет, мотив, образ, простежуючи їхню долю в літературах різних народів та епох.

Конференція. Такий урок організовується як: нарада спеціалістів у певній науковій галузі а(збори практиків, які займають проблемами застосування досягнень науки у виробництві; як нарада предметників і філософів, де розробляються світоглядні проблеми; як збори спеціалістів різних профілів, що вирішують спільну глобальну проблему.

Учні, як правило, виступають з доповідями й інформацією. Вся інформація готується самостійно і вдома, а на уроці лише озвучується. Базою для такої роботи служить додаткова література: науково-популярні книги, журнали, газети.

Мета уроків-конференцій — розширення та поглиблення навчального матеріалу, ознайомлення з новою інформацією за рахунок спілкування з різними інформаційними джерелами, обміну думками.

Форми роботи в процесі підготовки — вивчення літературних джерел, у ході самого уроку — взаємо інформація учнів, ведення тезисних нотаток, складення плану.

Конференція навчальна. Шкільна навчальна конференція наближає навчання до наукових форм діяльності У період підготовки до конференції учні самостійно обирають тему доповіді, виконують невелике дослідження та готуються до виступу з отриманими результатами. Конференція може проводитися в межах одного класу, паралелі або мати загальношкільний характер, її відмінна ознака полягає в обговоренні теоретичного інтегрованого матеріалу.

Ознаками конференції є:

- необхідність підготовчого періоду;
- обов'язкова наявність не тільки повідомлень, а й виступів у формі доповідей, тобто із власною точкою зору.

Навчальні конференції більш ефективні, ніж традиційне повторення або закріплення на уроках, тому що при вмілій організації дають можливість учням зіставити різні точки зору, захистити свої позиції у вільній дискусії.

Шкільна навчальна конференція ефективно використовується здебільшого в роботі з учнями старшого віку,

Круглий стіл. На таке заняття запрошуються спеціалісти-вчені або спеціально підготовлені учні, які володіють питаннями, що будуть розглядатися. «Спеціалісти» ведуть обмін інформацією з учнями, відповідають на питання, ставлять свої відповідно до проблематики досліджуваної тем

Культурологічний аналіз. Урок культурологічного аналізу — це такий тип навчального заняття, що передбачає вивчення літературного твору в контексті світової культури.

Для подачі фонових знань можуть бути використані такі методичні форми роботи: слово (або лекція) вчителя, бесіда, самостійне читання (домашнє чи класне) запропонованих учителем історичних, літературознавчих,

мистецтвознавчих, культурологічних джерел та енциклопедично-довідникової літератури; розгляд та аналіз ілюстрацій, репродукцій картин; прослуховування музичних творів, перегляд слайдів, діафільмів, уривків з кіно-, теле- й відеофільмів, що містять культурологічний матеріал; екскурсії до музеїв, пам'ятників та пам'ятних місць; написання учнями рефератів, доповідей та повідомлень тощо.

Ланцюжок. Ланцюжки можуть бути різними: ланцюжок думок, ланцюжок відповідей на запитання, ланцюжок формул, ланцюжок задач, дібраних так, що відповідь попередньої задачі є умовою наступної. Прийом можна використати під час фронтального опитування, з'ясування рівня засвоєння нового матеріалу, розв'язування задач, виконання експериментальних завдань.

Лінія цінностей. Цей метод є різновидом кооперативної діяльності учнів. Його рекомендується використовувати в тих випадках, коли потрібно виявити думки учнів із таких проблемних питань, де можливі різні відповіді, ступені згоди чи незгоди з якоюсь заявою чи твердженням. Етапи:

1. Учитель ставить запитання до всього класу, яке пупвненого рипускає різні думки щодо відповіді: від упевненого «Так» до впевненого «Ні».
2. Кожен учень самостійно обмірковує відпдвідь на це запитання.
3. Учитель і учень стають у протилежних кінцях класу. Кожен із них відстоює власну позицію: їхні твердження діаметрально суперечать одне одному.
4. Учням пропонується зайняти мце вздовж уявної лінії відповідно до того, з яким із цих крайніх полюсів вони більше погоджуються, обгрунтувавши при цьому свою позицію.
5. Учитель пропонує змінити свою позицію всім бажаючим і перейти на інше місце після вислуховування думок: Так \longrightarrow Ні.

Лінії геометричних фігур. Можливе використання методу як для індивіуальної роботи учнів, так і для роботи в групах. Використовується на уроці під час фази консолідації при повторенні та узагальненні знань. Етапи:

1.Учитель наперед продумує та готує завдання для учнів. Після засвоєння даного методу роботи можна залучати учнів до підготовки завдань (наприклад, домашніх).

2.Учні виконують завдання, з'єднуючи лініями необхідні елементи.

3.Учні називають утворені геометричні фігури, коментуючи їх утворення.

Ланцюг довіри. Метод застосовується на початковому етапі уроку для ефективнішої праці. Учням пропонується відшукати й назвати щось спільне із сусідом, утворюючи своєрідний ланцюг.

Ланцюжок запитань “Навіщо?” Це - важлива гра на функціональне мислення і дуже важка. Методика проведення гри:

Називається який-небудь предмет, чи стан, чи функція, а потім на будь-яку відповідь багато разів підряд задаються питання, які починаються зі слова “Навіщо?”. Цікаво, що з якого б корисного предмета ми не почали задавати подібну серію питань, ми прийдемо, як правило, до тієї ж самої кінцевої відповіді - "Щоб бути щасливим".

Метод евристичних, або «ключових», питань — є різновидом групової роботи, де учням пропонується розглянути будь-яке запитання з різних точок зору. При цьому необхідно систематизувати найбільш значимі питання, які виникають при вивченні тієї або іншої події, явища.

Мікрофон. Ця технологія є різновидом загально групового обговорення певної проблеми, яка дає можливість кожному сказати щось швидко, відповідаючи почергово.

Перед класом ставиться запитання. Учням пропонується олівець, що імітує мікрофон, який вони будуть передавати один одному, по черзі беручи слово. Говорити може тільки той, хто тримає олівець. Якщо учень не має що сказати, він передає слово, іншому. Важливо не обговорювати і не критикувати чужі відповіді. На завершення вчитель або учень, який добре володіє цією темою, підбиває підсумки.

Міні-дебати — різновид дискусії. Учням пропонуються дві протилежні точки зору на те чи інше явище, подію. Вони мають віддати перевагу одній із них чи запропонувати інше, власне бачення проблеми.

Мозаїка. Цей вид навчальної діяльності використовується для створення ситуації, яка дає змогу учням працювати разом для засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу. Для виконання цієї форми клас поділяється на експертні групи, які отримують завдання для експертизи. Працюючи з додатковою літературою чи іншими джерелами інформації, члени групи складають блок-схеми експертної оцінки. Після завершення роботи утворюються консультаційні групи, до яких входять по кілька учнів з кожної експертної групи. Діти обмінюються результатами експертиз, аналізують матеріал в цілому, занотують необхідну інформацію, а закінчивши роботу, повертаються до своїх експертних груп, де остаточно узагальнюють весь матеріал.

Мозковий штурм (брейн— стромінг). Урок колективного обговоренні, пошуку рішень, що спонукає учасників проявити свою уяву та творчість. Досягається шляхом вільного вираження думок усіх учасників і допомагає знаходити кілька рішень з певної теми.

Застосовується під час мотивації питань, пов'язаних о пошуком шляхів вирішення проблем, а не з усвідомленням змісту понять. Основним змістом, що вивчається на уроці, є моральні орієнтації та цінності, доцільно використовувати метода «Класифікація» та «Альтернатива».

Класифікація. Суть методу полягає в тому, що учні отримують робочі картки, на яких розміщені різні ознаки певних понять або явищ. Спираючись на власний досвід та уподобання, учні повинні згрупувати їх за певними ознаками або критеріями.

Альтернатива. На робочій картці записана певна проблема пропозицій і ряд альтернативних пропозицій щодо її вирішення. Кожен учень самостійно повинен обрати тільки одну із запропонованих альтернатив і

пояснити свої вибір. Учитель на уроці називає тему і запрошує взяти участь у її обговоренні шляхом штурму, який організовується за такими етапами:

1. Всі учасники «штурму» пропонують ідеї, щодо розв'язання висунутої проблеми (ідеї можуть бути будь-якими, навіть фантастичними).
2. На дошці учень записує всі запропоновані ідеї.
3. Коли група вважає кількість поданих ідей достатнього, їх подання припиняється.
4. Після того як майже всі ідеї зібрані, вони групуються, аналізуються, розвиваються групою.
5. Вибираються ті, що, на думку учасників, допоможуть вирішити поставлену проблему.

Мозковий штурм спонукає учнів виявляти творчість, розвиває вміння швидко аналізувати ситуацію.

Морський бій. Цей вид діяльності використовується для формування вміння швидко орієнтуватися в матеріалі з певної теми. Проходить за принципом гри морський бій. На магнітній дошці, розкресленій по горизонталі та вертикалі, розміщені цифри, під якими закодовані завдання і букви, що символізують «кораблики»: однопарусні (одна літера), двопарусні (дві літери). Всі написи на дошці прикриваються картонкою, на яку прилаштовані магніти.

За відсутності магнітної дошки можна розкреслити звичайну дошку по горизонталі та вертикалі лініями. У крайньому зліва стовпчику написати цифри від 1 до 10, а у верхньому рядочку — літери. Таблиця із закодованим розміщенням запитань та корабликів зберігається у ведучого. Під час гри на дошці він робить позначки: Х, якщо у квадратику було запитання і на нього дали правильну відповідь; 0, якщо відповіді не прозвучало; і записує певну літеру, якщо у квадратику був «кораблик».

Гра завершується, коли розгадане ключове слово, яке утворюється з літер «корабликів». Команда, що відгадала слово, отримує два бали. Ведучий підводить підсумки.

Навчаючи — вчуся. Цей метод дає учневі можливість взяти участь у навчанні та передачі своїх знань іншим, зокрема своїм однокласникам під час уроку.

Низка слів наперед. Метод допомагає активізувати пізнавальну діяльність учнів, застосовується перед опрацюванням історичної інформації. Педагог називає школярам вирази або дає короткий перелік слів із наукового чи науково-популярного тексту. Вони висловлюють припущення, де і яким чином ці слова можуть бути використані у змісті навчальної теми.

Оглядовий сатир передбачає самостійний огляд учнями всієї теми на основі підручника або інших матеріалів.

Результати огляду учні формують у вигляді таких суджень:

- суть даної теми;
- її головні частини або спрямування;
- об'єкти, що вивчаються;
- питання, що виникають;
- відмінність викладання теми за різними інформаційними джерелами.

Особливу роль відіграють сформульовані учнями питання. За підсумками оглядового семінару складаються індивідуальні й колективні програми занять за темою.

Панельна дискусія. Іноді панельну дискусію називають засіданням експертної групи (не плутати з «методом суддів»). Для цього виду дискусії вчитель обирає 4—6 учнів і попередньо призначає ведучого. Під час дискусії визначена проблема обговорюється спочатку всіма учасниками у режимі вільних висловлювань, а потім кожен по черзі має сформулювати свою точку зору (висновок), виступаючи з коротким повідомленням.

Парадоксальна розповідь містить хибні або неправильні твердження. Спираючись на свої знання, учням необхідно виділити парадоксальні моменти та довести, у чому полягає їх хибність. Під час виконання цієї

вправи розвиваються вміння швидко й логічно мислити, стило конспектувати, чітко висловлювати свою думку.

Парадоксальна розповідь може бути використана на етапі узагальнення та систематизації вивченого матеріалу.

Паралель. Ця форма роботи є різновидом «акваріуму», тільки одночасно працюють дві групи і порівнюються висновки їхньої роботи.

Перекладач. Метод доцільно застосовувати для кращого засвоєння визначень понять чи термінів. Учитель називає учням поняття або термін і пояснює його значення. Діти повинні «перекласти» почуту фразу з наукової мови на загальнозвичайну. Усі бажаючі висловлюють різні варіанти. Найцікавіші, найбільш чіткі й лаконічні речення записують у спеціальний розмовник.

Подорож. Цей урок — пізнавальна гра, в ході якої здійснюються з допомогою книг, карт експедиції в різні епохи, країни. Можуть проводитись як оглядове так і поглиблено.

Показуха(скульптура). Учитель називає поняття, дію, процес або явище. Об'єднавши учнів класу у декілька груп, він пропонує представникам кожної групи через хвилину представити його у вигляді скульптури (тобто без слів)!. Після демонстрації учитель організовує обговорення за такими питаннями:

- Що вказує на те, що саме назване поняття представлене групою?
- Якими засобами вони його передали?
- Які ознаки поняття їм вдалося показати?

Попкорн. Це різновид бесіди. Суть цього виду полягає в тому, що учням ставлять проблемне запитання, дають час на обдумування, а вже потім опитують. Учні, які зазвичай спочатку малоактивні, «дозрівають» як попкорн — «вибухають» відповідями, як повітряна кукурудза.

Порушена послідовність. Учні з низки фактів, подій, явищ обирають правильні, складаючи їх у заздалегідь визначену послідовність.

Пошук аналогій. Метод ефективний під час роботи з поняттями й термінами. Учитель називає певне поняття, а учням необхідно знайти аналогічне серед раніше вивчених і обґрунтувати свій варіант відповіді.

Пошук логічних зв'язків. Метод допомагає дітям засвоїти елементи логічного мислення. Учням пропонується невеликий текст, що містить історичну інформацію, і до нього — висновки-підсумки, серед яких є як логічні, так і помилкові. Школярі визначають, які з них правильні, а які хибні, користуючись скороченнями (п) та (х).

Пошук помилок. Метод застосовується під час повторення і закріплення вивченого матеріалу. Учитель заздалегідь готує аркуші з текстом 1 (без помилок) із теми, що досліджується, і стільки ж аркушів з аналогічним текстом 2, де умисно зроблені помилки. Учням роздають текст 1. Вони протягом 10 хвилин уважно вивчають його зміст. Потім текст 1 вилучають і замінюють текстом 2, у якому школярі мають знайти допущені помилки.

Практикум. Урок-практикум — такий тип навчального процесу, який сполучає різні форми організації пізнавальної діяльності, має риси «комбінованого» уроку, органічно «поєднуваного» з системою нетрадиційної освіти.

Практична робота. Мета такого уроку — обробка та закріплення теоретичних умінь та навичок на практиці. На цих уроках проводяться великі за обсягом і складні за змістом роботи. Уроки практичних робіт містять такі *структурні елементи*:

- постановка навчально-виховних задач;
- ознайомлення учнів з навчальними засобами, необхідними для виконання практичної роботи; інструкціями щодо оволодіння прийомами навчальної діяльності і оформлення отриманих результатів;
- власне проведення роботи;
- підведення підсумків і домашнє завдання.

Результат цього типу уроків залежить від ступеня оволодіння учнями прийомами навчальної роботи: порівнювати, зіставляти, робити висновки, розраховувати, аналізувати, встановлювати залежність,

Прес. Метод використовується у випадках, коли виникають суперечливі думки з певної проблеми й учневі потрібно зайняти чітко визначену позицію з обговорюваної проблеми та аргументувати її. Метод дає можливість навчитися формулювати та висловлювати свою думку з дискусійного, проблемного питання аргументовано, чітко, стисло.

Прес-конференція. Такі уроки імітують прес-конференції, коли групи суспільних діячів чи вчених ведуть бесіди з представниками преси, спрямовані на вирішення важливих питань і проблем з метою їх популяризації та пропаганди. Уроки цього типу сприяють розвитку у школярів навичок роботи з додатковою літературою, прищеплюють допитливість, виробляють уміння працювати в колективі, надавати взаємодопомогу.

Застосування методу проектів-це нагальна потреба нашого часу

Цікавим явищем у навчанні є така форма, як проект. За своєю суттю, це самостійна дослідницька робота учнів, що виконується тривалий час і презентується на спеціальному занятті. Така форма має давню історію в педагогіці і відома як «метод проектів». Але в наш час це педагогічне явище є скоріше формою навчання. Ніж окремим методом, оскільки має всі ознаки форми, поєднуючи в собі різні методи та прийоми.

Проект (з латинської - «кинутий уперед»)- це задум, план, праобраз передбачуваного або можливого об'єкта; сукупність документів і розрахунків, необхідних для його створення. Це цільовий акт діяльності, в основі якого- інтереси учня.

Проект. Виконання проектів—це самостійне вивчення учнями окремо проблеми протягом певного проміжку часу, яке завершується творчим звітом.

Сприяє розвитку пізнавальних інтересів та згуртованості колективу. Виконання проектів особливо корисне для викладання природничого циклу, оскільки:

- дає учням практичні навички в організації власної діяльності, плануванні часу і роботі за визначеним графіком;
- дає змогу під наглядом учителя контролювати своє навчання;
- створює можливості для співпраці учнів один з одним;
- допомагає набутти практичних навичок публічної презентації та захисту своїх надбань та досягнень.

Оголошення загальної теми та вибір підтем із цієї проблеми здійснюються заздалегідь. Теми доцільно підбирати у вигляді конкретних, чітких запитань, які б зацікавили учнів. Необхідно враховувати, що чим менший вік учасників проекту, тим доступнішою має бути тема дослідження.

Рамка цілі. Метод передбачає виокремлення етапів або стадій у поясненні будь-якої історичної події, явища, процесу.

Учитель повідомляє учням алгоритм роботи, розрахований на чотири послідовні кроки:

1. *Мета* (Чому? Навіщо? Для чого?) — те, чого прагнуть головні дійові особи або групи.
2. *План* (Яким чином? Як?) — кроки для досягнення мети, практичні дії.
3. *Дія* (Що? Де? Коли?) -фактичне втілення плану.
4. *Результат* (Які наслідки? Які підсумки?) — наслідок дії чи дій, що приводять або не приводять до досягнення мети.

Метод Рівіна (читання або вивчення тексту абзацами). Метод допомагає формувати вміння сприймати й опрацьовувати нову інформацію.

Абзац — частина тексту до 12 рядків, яка має закінчену думку і зміст якої можна передати одним реченням (до 10 слів).

Використання методу Рівіна передбачає:

- уважне прочитання тексту;
- виокремлення нових слів і словосполучень;
- з'ясування значень виокремлених слів і словосполучень;
- складання речень з виокремленими словами чи словосполученнями;
- виокремлення ключового слова або словосполучення;
- складання речення з ключовим словом чи словосполученням для передачі основної ідеї тексту;
- обговорення та запис у зошити кращого із запропонованих речень;
- підбір запитань до тексту.

Розв'язування задач. Такі уроки мають багато *функцій*:

- пізнання і засвоєння понять, які вивчаються, явищ і закономірностей;
- обробка знань та формування умінь, застосування їх на практиці;
- повторення пройденого, сприяння встановленню зв'язку вивченого з життям і виробництвом в усіх його різновидах;
- створення проблемних ситуацій.

Такі уроки вчать працювати, бути цілеспрямованими і самостійними, творчо активними. Важливе значення має формування в учнів узагальнюючих умінь, вироблення загальних підходів. Використовуються індивідуальні та групові форми роботи.

Розпізнавання інформації. Метод навчить учнів розрізняти факти і погляди (точки зору). Учитель пропонує школярам низку речень. Користуючись скороченнями «ф» — факт і «п» — погляд (точка зору), вони повинні позначати, у яких із наведених речень подано факти, а які висвітлюють певні погляди.

Розумова картографія (мережа думок). Метод допомагає зосередити думки на одній темі, розвиває вміння структурувати матеріал і може використовуватись на вступних чи підсумкових уроках (етапах уроків). Учитель пропонує тему для обговорення. Учні (колективно чи індивідуально) повинні розбити її на логічно взаємопов'язані підтеми. Шляхом розкриття кожної підтеми створюється загальна характеристика обраної проблеми.

Рейтингово-вибірковий диктант. Такий вид навчальної діяльності пропонується учням для оцінки достовірності 10—12 суджень, які зачитує учитель. Відповідь позначається значком «+» (так), якщо судження правильне, а якщо помилкове — значком «—» (ні). Відповіді на запитання записуються в один ряд і нумеруються.

Рефлексивний екран

<i>Запитання</i>	<i>Відмітка учнів</i>
<i>Інформація з уроку мені подобається</i>	
<i>Я хочу дізнатися більше про озон та про озонові діри</i>	
<i>Тепер я можу використати свої знання з теми</i>	
<i>Було цікаво працювати над складанням кола Вена</i>	
<i>Я був підготовлений і активний на уроці</i>	

Розв'язування ситуаційних задач. Ситуації слугують для учнів конкретними прикладами для ідей та узагальнень, забезпечують основу для високого рівня абстрагування й мислення, зацікавлюють та захоплюють,

допомагають пов'язати навчання з досвідом реального життя, дають шанс реального застосування знань.

Такий вид роботи навчає учнів ставити запитання, відрізняти факти від думок, виділяти важливі та другорядні обставини, аналізувати та приймати рішення.

Рюкзак. На етапі рефлексії надається можливість кожному з учнів стисло записати на папері відповідь на запитання: «Які з тих знань, умінь, способів дій, що отримали на уроці, вони візьмуть для використання на інших уроках?»

Семінар. Семінарське заняття є формою організації навчання, що поглиблює та систематизує знання. Вимога до нього •»-* активна участь кожного учня. На семінарах передбачається більш високий ступінь конкретизації навчального матеріалу, ніж лекція. Вони вимагають від учнів серйозної самостійної роботи з додатковою літературою, читання нового * джерела, порівняння матеріалів, підбору цікавих фактів.

Семінар у групах за вибором. Під час такого заняття одночасно виступають декілька учнів — представників груп, що працювали на попередньому семінарі. Вони коротко доповідають класу, чим будуть займатися учні, які вибрали для занять їхню групу. Школярі створюють нові робочі групи.

Семінар генерація ідей. Учні розподіляються за парами: генератори та організатори. Генератор висловлює своє бачення проблеми, описує все, що йому відомо або невідомо з даної теми. Організатор ставить йому уточнюючі питання, заохочує висловлювання, записує основні відповіді та отримані під час обговорення результати. Алгоритм фіксації результатів задається вчителем:

- основні поняття за темою;
- символ або схема, що відображає проблему;
- питання, що виникають при роботі в парах тощо.

Через деякий час пари переходять від етапу генерації до обговорення матеріалу, який було напрацьовано, а потім виступають перед усіма учнями.

Семінар з груповою роботою. Його специфіка полягає в тому, що учні, які займаються однаковими питаннями під час індивідуальної роботи, об'єднуються в групи. Кожна створена група після обговорення вибирає форму заняття за своєю темою для інших учнів класу. Учні готують виступ, досліди, задачі, вікторини для тих дітей, які прийдуть до них на наступне заняття.

Семінар з індивідуальною роботою. Під час проведення семінару учні ставлять перед собою навчальне завдання за темою, складають план заняття, вибирають вид навчальної діяльності і форму звіту. Вчитель надає учням банк даних, що полегшує їм вибір перелічених елементів діяльності. Варіанти можливих завдань, види діяльності та форми звіту записуються до початку семінару на дошці у вигляді таблиці.

Семінар пошуковий передбачає проведення учнями досліджень у групах, а потім колективний пошук за найбільш цікавими і важливими проблемами. Врахувати індивідуальні якості учнів дозволяють цикли різних за типами семінарів. Розглянемо 3 типи семінарів, об'єднаних у загальний цикл: з індивідуальною роботою, груповою, групами змінного складу.

Семінар-практикум — форма організації колективної роботи учнів у межах уроку» характеризується колективним обговоренням раніше запланованих питань,

Семінар-рефлексія. Під час проведення такого семінару обговорюються основні результати проведених занять, аналізуються способи освітньої діяльності та особливості отриманої продукції. Учні в групах коротко висловлюють свої думки з приводу зазначених питань. Координатор семінару та лідери груп фіксують узагальнені та систематизовані результати рефлексії. Потім відбувається колективне обговорення ключових проблем, виявлених під час індивідуальних виступів.

Семинар шкільний — форма заняття, яка забезпечує створення учнями власних освітніх продуктів під час колективно-групової комунікації.

Семинари відрізняються від інших видів навчальних занять підвищеною активністю і самостійністю школярів, проявом їхніх організаційно-діяльнісних особистісних якостей.

За дидактичними цілями семінари поділяються на:

- заняття із введення в тему, планування її вивчення;
- заняття щодо дослідження фундаментальних освітніх об'єктів;
- заняття з подання та захисту освітніх результатів;
- заняття з поглиблення, узагальнення та систематизації знань;
- контрольні та залікові семінари;
- аналітичні семінари.

Сенкан. Метод може бути використаний на будь-якому етапі уроку.

Алгоритм складання сенкану:

1 рядок – іменник;

2 рядок – два прикметники;

3 рядок – три дієслова;

4 рядок – речення із 4 слів;

5 рядок – іменник-синонім

Перший рядок – тема називається одним словом – іменником.

- Другий рядок – опис теми двома прикметниками.
- Третій рядок – опис дії в рамках теми трьома дієсловами.
- Четвертий рядок фраза з чотирьох слів, що показує ставлення до теми.
- П'ятий рядок – це синонім з одного слова, що повторює суть теми.

Серцевий напад. Учні поділяються на групи по 6—8 осіб. Група отримує запитання (завдання) без встановлення часу на обдумування. Чим швидше група впорається із завданням (дасть відповідь на запитання), тим вищий бал отримують учасники.

Симпозіум. Різновид конференції, на якому вчитель формулює загальну проблему, а учні виступають зі своїми міркуваннями з даної

проблеми, попередньо підготувавши свої виступи в письмовому вигляді. Проводиться протягом 1—2 годин. Наприкінці вчитель підбиває підсумки, робить узагальнення, оцінює роботу доповідачів і найбільш активних, творчих учасників конференції.

Снігова куля (два-чотири-вісім). Використовується, коли необхідно, щоб учасники обговорили якесь питання спершу в парах, потім у квартетах, пізніше в октетах тощо. Важливим для навчання є як викладання, так і вислуховування поглядів, аргументів, характеристики речей, ознайомлення з різними підходами. Перевага методу в тому, що він навчає вести переговори і робити вибір. Проте слід пам'ятати, що його використання (багаторазове повторення) буде ефективним тоді, коли проблема цього варта.

Співбесіда - це специфічна форма організації навчально-виховного процесу, де взаємодія вчителя з учнями жорстко не детермінується, а домінуючим методом його проведення є бесіда. Урок-співбесіда проводиться перед: заліком, навчальною екскурсією, конференцією, диспутом, контрольною роботою. Його мета — виявити рівень навчальних досягнень учнів. У ході співбесіди констатується зміна рівнів засвоєння знань, загально навчальних умінь та спеціальних умінь і навичок учнів; розвитку їх творчих можливостей; аналізуються помилки, виявляються прогалини у знаннях, використовуються оперативні та доцільні шляхи їх усунення; прогнозується система роботи з учнями щодо поліпшення засвоєння програмового матеріалу; констатується стан підготовки учнів до підсумкового уроку.

Суд. Урок дає можливість отримати уявлення про спрощену процедуру прийняття судового рішення та провести рольову гру — судовий процес з участю 3-х осіб: судці, який буде слухати обидві сторони і приймати рішення, позивача і відповідача (можлива участь адвокатів, прокурора, свідків тощо).

Після того як клас визначиться з ролями, вчитель надає кожній групі завдання:

- суддям — підготовка запитань,

- позивачам — підготовка вступної промови та викладу аргументів,
- відповідачам — підготовка промови-відповідей та захисту.

Урок проходить із дотриманням порядку ведення судового засідання:

- 1) вступні заяви учасників судового процесу;
- 2) позивач викладає аргументацію, суддя ставить йому запитання;
- 3) відповідач викладає суть захисту, суддя ставить йому запитання;
- 4) суддя виносить рішення.

Твір. Уроки цього типу присвячені написанню чи підготовці учнями творчих робіт. Щоб написати твір, необхідно не тільки володіти фактичним матеріалом, але і вміти грамотно висловити

Тренінг - процес, призначений надати або поновити знання та навички і перевірити ставлення до проблеми, ідей, поведінку з метою їхньої зміни чи оновлення.

Три речення. Метод допомагає опанувати вміння чітко, лаконічно і логічно висловлювати думку; проводиться на етапі засвоєння нових знань. Учитель зачитує коротку розповідь або документ. Учні повинні уважно вислухати і передати зміст почутого трьома простими реченнями. Інший варіант — робота з друкованим текстом. Речення записуються у зошит.

Ток-шоу. Метою такого уроку є отримання навичок публічного виступу та дискутування.

Тримай позицію. Різновид дискусії. Створює можливість кожному учневі висловити власну думку, продемонструвати різні позиції, обґрунтувати своє бачення, назвати найбільш переконливі аргументи.

Попередня підготовка: вчитель вивішує на стінах плакати, на яких описано варіанти вирішення проблеми, яку треба обговорити.

Порядок проведення:

- учитель формулює проблему та пропонує учням висловити свої думки, зайнявши місце біля одного з плакатів;
- учні підходять до плакатів і готуються аргументувати обрану позицію;
- обговорення проблеми;

- якщо після обговорення дискусійного питання учень змінює свою точку зору, він переходять до іншого плаката і наводить відповідний аргумент;

- підбиття підсумків дискусії.

Турнір сприяє повторенню і узагальненню вивченого матеріалу. Його форма — діалог-змагання між двома групами, що виявляє якість засвоєння матеріалу. До такого типу відносяться і бліцтурніри.

Мета — залучення всіх учнів одного чи двох паралельних класів до колективної, творчої, самостійної діяльності з метою закріплення, поглиблення, систематизації та узагальнення їх знань, умінь і навичок; усунення прогалин у знаннях, формування та розвиток навичок колективної праці.

Можливі та доцільні *ролі*:

- «консультанти» — учні, які займаються з відстаючими учнями;
- «ерудити» — учні, які готують повідомлення з теми;
- «аналітики» — учні, які розв'язують складні варіанти навчальних завдань;
- «експериментатори» — учні, які готують експеримент, дослід з теми;
- «голова» та «члени журі» — учні, які оцінюють виконання завдань групами або окремими учнями класів відповідно до їх ролей.

Успіх (створення ситуації успіху). Метод дає змогу кожному учневі розкритися повністю. Для цього необхідно:

- 1.Зняти страх («Це просто», «Це легко», «Не вийшло – нічого страшного, попрацюєш і обов'язково вийде»).
- 2.Надати приховану допомогу («Я вважаю, що краще б почати з цього...», «Мені здається, що основне тут...»).
- 3.Уміти авансувати особу («У тебе все вийде»).
- 4.Використовувати прийоми персональної винятковості («Саме ти...»).

5.Зробити педагогічну оцінку результату («Ти це добре зробив», «Ось тепер вийшло чудово»).

Урок з різновіковим складом учнів — вид нестандартного уроку, що надає можливість показати перспективу розвитку даної проблеми, виховують прогностичне мислення, прилучають до колективної творчої діяльності.

Фішбоун.

Хокей. Учні знають, що це так само, як і за правилами командної естафети. Вона може бути використана як елемент уроку узагальнення, частина тематичного оцінювання чи як засіб зв'язку позакласної роботи з предметом.

У грі беруть участь дві або більше команд по 6 осіб, де є 3 нападаючих, 2 захисники та воротар. Учитель (польовий арбітр) готує «шайби» — кружальця різного кольору (відповідають кількості команд) із записаними на них запитаннями різного рівня складності. Кількість «шайб» визначається кількістю команд — чим більше груп бере участь у грі, тим менша кількість запитань. Першими у гру включаються нападаючі, у разі невдачі на допомогу приходять захисники.

Заключний етап—арбітр підводить підсумки змагання, називає переможця.

Читання творче. Цей метод є специфічним для вивчення літератури. Мета негоду творчого читання полягає в активізації художнього сприймання, художніх переживань, у формуванні засобами мистецтва художніх нахилів та здібностей школярів.

Щоденник подвійних нотаток. Метод доцільно використовувати під час опрацювання письмової історичної інформації. Сторінка учнівського зошита ділиться на дві колонки. Зліва школярі записують уривок тексту, що їх вразив, зацікавив або заінтригував, а справа — свій коментар.